

האקדמיה ללשון העברית

אוסף ציפורה ואהרן בר־אדון

לתולדות תחיית הלשון העברית בדיבור־פה

ריאיון עם ח"כ דוד בן־גוריון
מראיין: פרופ' אהרן בר־אדון

סימול: 405-25-2 / 405-25-1

ד' בן־גוריון :	1
אני התחלתי לדבר עברית לפני שבאתי לארץ. סבא שלי, אני זוכר כשהייתי בן	2
שלוש היה לוקח אותי על ברכיו ומלמד אותי עברית, ולימד אותי באופן פדגוגי	3
מאוד. קודם לימד אותי כל הדברים שבבית איך זה נקרא בעברית. אחר כך כל	4
העברית, וכעבור שניים שלושה חודשים היה מדבר איתי עברית. ואחר כך היה	5
מנסה אותי. הוא אמר לי מילה "חן", שאני אומר גם כן מילה של שתי אותיות	6
שמתחיל באות האחרונה, ואז הוא היה אומר מילה שמתחיל באות האחרונה.	7
כך היה מנסה אותי.	8
א' בר־אדון : = זה יוצא מן הכלל, אני פעם ראשונה שומע את הדבר הזה.	9
ד' בן־גוריון :	10
אבא שלי היה חובב ציון לפני שהייתה התנועה הציונית. כשאני נולדתי עוד לא	11
הייתה התנועה הציונית, אני נולדתי בשמונים ושש. אבל אבא היה עוד ציוני	12
וחובב ציון, ובביתו היו אספות. וכשאני הייתי בן שלוש, אולי בן ארבע, החלטתי	13
אני לא אישאר פה, וכשצריך ללמוד, אמרתי פולנית, לא אלמד, לשון	14
פרובנציאלית, רוסית כן. אז שתי הלשונות הראשונות שלמדתי זה היה רוסית	15
ועברית. אבל התחנכתי בעברית עוד לפני זה כי סבא שלי לימד אותי כשהייתי	16
בן שלוש עוד לפני שהלכתי ללמוד בבית ספר. יש שני ספרים שאני זוכר	17
מילדותי. "אוהל תם" תרגום, זינגר. ו"אהבת ציון". משניהם התרשמתי מאוד	18
הם השפיעו עליי הרבה מאוד על כל חיי. "אהבת ציון" אם כי הייתי ציוני עוד	19
לפני זה, אבל זה השפיע עליי מאוד, ו"אוהל תם". הייתי מאוד מושפע מהספר	20
"אוהל תם".	21
היינו שלושה חברים, זה היה באלף ותשע מאות, שניהם היו קצת יותר גדולים	22
ממני, אחד בשלוש שנים ואחד רק בחודשים אחדים. אחד הוא אתה יודע,	23
שלמה צמח, ואנחנו ייסדנו אגודה בשם עזרא, באל"ף לא בה"א, לדבר רק	24
עברית. דיברנו עברית. אחר כך ההורים התחילו לדבר עברית. מקודם צחקו לנו	25
אבל התחילו לדבר עברית. והיו בעירנו בני, בעלי מלאכה, זה היה המעמד	26
הנמוך, שהם למדו בחדר וידעו קצת אבל לא להתחיל לדבר. אז צמח ואנוכי	27
היינו בכל ערב מלמדים אותם בין מנחה למעריב בבית המדרש עברית. באופן	28
שכמעט כל העיירה דיברה עברית. מזו גם יצאה העלייה השנייה, רבה מאוד,	

גדולה מאוד. הראשון באמת היה צמח שהלך, בסוף אלף תשע מאות ארבע,	29
ארבע שנים אחרי זה. עד אז כולם נסעו לאמריקה, נסעו הרבה לאמריקה, מאז	30
כולם נסעו לארץ. וכמעט כל הנוער. רובם היו בני חסידים שהוריהם היו אנטי־	31
ציוניים. אבל גם אבא שלי, שהיה ציוני, והיה חובב ציון עוד לפני הציונות,	32
הצטער מאוד כשאמרתי לו שאני נוסע. ידע שאני עקשן שלא יועיל שום דבר,	33
אבל הוא רצה שאני אסע לשוויצריה, איכנס לאוניברסיטה. ברוסיה היה קשה	34
ליהודים להיכנס לאוניברסיטה. כשבאתי הנה אני באתי עם צמח, נסענו יחד.	35
כשבאנו לארץ ליפו, עוד היה הנמל היחיד היה יפו, ואני, לי חיכו פלסיניקים	36
[כנראה אנשי הפועל הצעיר]. אף איש לא ידע לדבר עברית. אף איש לא ידע	37
לדבר עברית. אני החלטתי כשנסעתי ארצה שלא לדבר אלא עברית. אבל בימים	38
הראשונים לא ידעו עברית. אני באתי באלף תשע מאות ושש, אבל אני זוכר,	39
באלף תשע מאות ושמונה היה קונגרס, ואספות הציונים לפני הקונגרס.	40
באספות אלה השתתפו הבראיסטים קיצוניים – מוסינזון, שהיה מורה	41
בגימנסיה הראשונה, ושינקין. הם דיברו יידיש, הם היו מוכרחים לדבר יידיש,	42
אי אפשר לדבר עברית. אני הייתי הבראיסט אבל היו כאלה שלא היו	43
הבראיסטים. בוועידה הראשונה של הפועל הצעיר ישב ראש יוסף אהרונוביץ',	44
אז הוא ניהל את השיחה בעברית, קם חבר שעודנו חי ודרש שינהל את האספה	45
ביידיש כי לא מבינים. הוא סירב והמשיך לנהל בעברית. אז הוא הציע שיבחרו	46
יושב ראש אחר, ובחרו ביושב ראש אחר, בחרו ביושב ראש אחר, כי לא ידעו	47
עברית, היו מעטים מאוד שידעו עברית. ואני הייתי כבר בארץ ארבע שנים,	48
והייתה ועידה של המפלגה ואני צריך להרצות, החלטתי להרצות בעברית, אז	49
כולם עזבו את החדר, מלבד שלושה, שלושה היו בן־צבי, אשתו ואחיו. ואני	50
המשכתי לדבר. הייתה לי הרצאה שנייה, אז עוד פעם הרצאתי בעברית. כבר לא	51
עזבו את החדר, אחדים עזבו מפני שהם יידישיסטים. אבל ידעו שאני עקשן,	52
שאני מדבר עברית ולא עזבו כבר. אבל עד מלחמת עולם הראשונה אי אפשר	53
היה באספה לדבר עברית. מעטים מאוד דיברו עברית, בכל רחבי הארץ, בגליל,	54
אני עבדתי בגליל, שם החלטנו לבטא ביי"ת, ביי"ת, ביי"ת. אפיב, זבובים [ב'י	55
דגושה] ושם ככה נהגנו, אבל אחר כך שעזבתי זה, זה לא נתקבל, אבד העסק	56
הזה, הדיבור הגלילי הזה. בשבילי זה היה גאוה. אבל לאחר שתזרתי מהגליל	57
כל הסביבה שלי לא דיברה, חדלתי מזה, עכשיו אין זכר לזה.	58
א' בר־אדון: =כמעט שאין, איך זה קרה?	59
ד' בן־גוריון: אני עכשיו לא מכיר אף אחד שמדבר ככה. זה נפסק. אני חדלתי אחרי שנה	60
שנתיים. האמת היא שאיש לא מדבר ככה, מה ישים עצמו לצחוק, "אפיב". זה	61
היה הביטוי של גלילות, הגליל	62
א' בר־אדון: =זו הייתה גאוה באותו זמן?	63
ד' בן־גוריון: כן.	64
א' בר־אדון: האם אנשי הגליל ראו את זה כך כדבר ש', דיאלקט שמיוחד אותם?	65

לא זה היו מעטים שדיברו עברית, היינו מעטים, אלה דוברי עברית בגליל היו	ד' בן־גוריון :	66
מעטים מאוד. מהפועלים היו מעטים מאוד שידעו עברית, גם מפועלי סג'רה		67
מעטים ידעו עברית. אבל היו כאלה שדיברו והם דיברו בלשון זו, אביב [ב']		68
דגושה]. מתי זה התחיל אינני יודע.		69
זה התחיל בשנות התשעים.	א' בראדון :	70
אני התחלתי כש-, בבואי לגליל. אני באתי לגליל שנה אחרי בואי לארץ. באתי	ד' בן־גוריון :	71
באלול תרס"ו. בסוכות תרס"ח, כעבור שנה, הלכתי לגליל לעבוד, לסג'רה,		72
הלכתי, הלכתי, ממש ברגל.		73
ממש הלכתי?	א' בראדון :	74
ודאי.	ד' בן־גוריון :	75
כמה זמן נמשכה הדרך?	א' בראדון :	76
שלושה ימים.	ד' בן־גוריון :	77
שלושה ימים.	א' בראדון :	78
הלכתי יחד עם צמח. היינו חבורה שלמה. לנו ב' >בבת שלמה<, קמנו לפנות	ד' בן־גוריון :	79
בוקר ואנחנו הגענו למְסָחָה, לנו שם, ביום השלישי הגענו לסג'רה. אז רק הלכנו,		80
אף פעם לא נסענו. רק לחיפה נסעתי פעמיים, אבל ככה לא נסענו בשום, היה		81
בושה לנסוע.		82
מה בושה?	א' בראדון :	83
לא, כי מה זה לנסוע? אי אפשר ללכת?	ד' בן־גוריון :	84
ובכן, עד מלחמת עולם הראשונה אי אפשר היה באספה לדבר עברית, כי מעטים		85
מאוד שבאו ידעו עברית, מעטים מאוד. בן־יהודה לא היה אצלנו מקובל. אצלנו		86
בעיר לא היה אף אחד בעד אוגנדה, כולנו היינו ציוני ציון, אז קראו לזה "ציוני		87
ציון".		88
ציוני ציון [מצחקק]	א' בראדון :	89
התרחצנו בנהר, התחלנו לדבר איך נילחם נגד אוגנדיזם. הגענו למסקנה	ד' בן־גוריון :	90
המלחמה היחידה זה לעלות לארץ. והחלטנו לעלות לארץ.		91
אתה היית אז פחות מבן עשרים.	א' בראדון :	92
הייתי בן פחות משמונה־עשרה. ועלינו לארץ מצאנו, מלבד רחובות, כל היישוב	ד' בן־גוריון :	93
היה >אידיאליסטי<. בן־יהודה עמד בראש, נלחם נגד ארץ ישראל. מזה לא היה		94
מקובל אצלנו, אם כי אנחנו היינו הבראיסטים גדולים, אבל לא היה מקובל		95
אצלנו. ועד מלחמת העולם הראשונה אי אפשר לעשות אספה עברית. אנחנו		96
גורשנו מהארץ כשטורקיה נכנסה למלחמה. אני ובן־צבי גורשנו מהארץ ביחד,		97
חזרנו יחד בגדוד – היו ארבע שנים שלא הייתה עלייה אבל נשתנה. כשבאנו		98
מצאנו כמעט הרוב הגדול מדבר עברית. אומנם הילדים דיברו עברית. אני באתי		99
בערב, באנו לפתח תקווה, בלילה כל הלילה לא ישנתי. חמור נוער. אני ידעתי		100
שיש בתנ"ך, שיש בעברית אומרים חמור נוער, אבל לא ידעתי מה זה נוער, אף		101
פעם לא שמעתי את זה. הינה פה אני שומע חמור נוער, ושועלים מייללים, שמענו		102

שועלים מייללים,	103
א' בר־אדון : =ויללת תנים	104
ד' בן־גוריון : אז שמחתי כל הלילה, ויללת תנים. וגם כשקיבלתי קדחת זה היה ככה עשרה ימים אחרי שהייתי בארץ, שמחתי, הינה אני קודח בארץ, אני קודח בארץ. אבל אחרי המלחמה, אז רבים מאוד כבר דיברו עברית, זה ארבע שנים, לא הייתה עלייה, ואנשי הארץ למדו עברית, ילדים גדלו, הילדים למדו עברית. העלייה שבאה אחרי מלחמת עולם זו הייתה עלייה חלוצית. ו"החלוץ" לימד שני דברים את חבריו : עברית וחקלאות. כשהם באו הם כבר דיברו עברית. אם כן אני עבדתי באלף תשע מאות ושמונה בכינרת, הייתי הפלציני [חבר "פועלי ציון"?] היחיד שם, כולם היו פלצוניקים [חברי "הפועל הצעיר"?]. כל אחד מהם היה חתום על הפועל הצעיר, אף אחד לא ידע לקרוא עברית. ואני, היו מתיישבים אצלי בשבת ואני הייתי מתרגם להם ליידיש את הפועל הצעיר, לא ידעו עברית. אני אומר לך אני עבדתי לפני המלחמה בפתח תקווה, בראשון, בסג'רה, בכינרת, במלחמייה. אני עבדתי בזיכרון, אף אחד מהם לא ידע עברית. הבנים כולם עזבו את הארץ, לא היה אף בן צעיר אחד, הבנות, הבנות לא עזבו, הבנות ידעו עברית, והן התראו איתנו. הילדים, אלה שנולדו בארץ, למדו בבית הספר עברית, ולכן אחרי המלחמה אלה כבר גדלו והיו גדולים הם כבר ידעו עברית, כבר דיברו עברית.	105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120
א' בר־אדון : מה שהפליא אותי תמיד זה היה ש"השומר" התנהל למעשה ביידיש.	121
ד' בן־גוריון : לא ידעו, לא, הם היו בחורים שאף פעם לא למדו. אני הכרתי את כל אנשי השומר, אני לא הייתי חבר ב"שומר", הייתי שומר בעצמי, אבל לא הייתי חבר ב"שומר". הם לא ידעו. שוחט ידע, שוחט דיבר עברית, ישראל שוחט. אבל אחרים, רוב האחרים לא. הם באו מ", מהורים עניים, בעלי מלאכה, הם לא ידעו אף מילה עברית. אינני זוכר מהשומרים איש שידע לדבר עברית, אולי היה אחד או שניים, אבל כולם דיברו יידיש.	122 123 124 125 126 127
א' בר־אדון : אתה היית בארץ בזמן מלחמת השפות?	128
ד' בן־גוריון : אני הייתי אז בקושטא. אני מקודם נסעתי לסלוניקי מפני ששם היה עיר עברית. נסעתי ללמוד משפטים, ומקודם נסעתי לסלוניקי, מפני ששם עיר יהודית. זו הייתה העיר היהודית היחידה בעולם אז, גם בארץ לא הייתה עיר כזאת. כל העבודה נעשתה יהודים. הנמל היה כולו יהודי, אונייה לא יכלה ללכת משם בשבת, כי הפועלים לא עבדו. אני גם מקודם הייתי חסיד גדול של עבודה עברית כמובן, אבל עוד נתחזקה בי האמונה שתיתכן עבודה עברית, הינה, עיר שלמה כולה הכול העבודה נעשתה על ידי יהודים, עד לעבודה ברחוב, כל בתי החרושת היהודים פועלים יהודים, החוף היה כולו, הנמל בידי יהודים. בקושטא גם כן היה קשה להיפגש עם יהודים כי דיברו ברוב, ברוב אשכנזית, אבל שם כבר ידעתי, דיברתי טורקית, אם כי אז מעט מאוד יהודים דיברו טורקית. ישנם גם יהודים שנולדו בקושטא.	129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139

	140
א' בר־אדון : כן?	141
ד' בן־גוריון : לא ידעו טורקית.	142
א' בר־אדון : דיברו צרפתית?	143
ד' בן־גוריון : =היום, צרפתית, כן למדו, אבל טורקית לא למדו בבית ספר טורקי. שפתם הייתה ספניולית, לדינו. ואני מצטער שלא למדתי ספניולית.	144
א' בר־אדון : למדת יותר מאוחר ספרדית, זה אני יודע.	145
ד' בן־גוריון : אה ספרדית, אבל רק לקרוא לא, לא לדבר. הבהילו אותי מאוד בנוגע לקושי של השפה הטורקית, אומנם יש בה קשיים, היא מורכבת משלוש לשונות, רוב המילים הן ערביות. אז הייתי מוכרח ללמוד דקדוק ערבי, דקדוק פרסי ודקדוק טורקי. נשארתי שתיים־עשרה שעות כל יום ואחר כך כשגמרתי, הייתי עושה לי רשימה של המילים שאני יודע.	146
א' בר־אדון : הייתה לך הזדמנות מאז לדבר טורקית?	147
ד' בן־גוריון : כן. לא הרבה. מי שדיבר באופן מצוין טורקית זה היה שרת. הוא גם כן בא ללמוד בקושטא שנה אחריי, אבל הוא נשאר בטורקיה, כל ימי המלחמה והיה בצבא הטורקי והוא דיבר טורקית לא כמו טורקי אלא כמו אינטליגנט טורקי. טורקית צחה מאוד.	148
א' בר־אדון : עכשיו, מה שמטריד אותי זו השאלה בקשר לבן־יהודה.	149
ד' בן־גוריון : הוא באמת הלשון שלו הייתה משונה מאוד. הוא המציא הרבה מילים, הרבה מילים נתקבלו והן ככה כאילו משש ימי בראשית, אבל הרבה מילים לא נתקבלו, למשל "קונסטיטוציה", שהייתה מהפכה בטורקיה באלף תשע מאות ושמונה, אז הוא המציא מילה, "חושמה", זה ראשי תיבות, לא נתקבל. הרבה מילים שלא נתקבלו. בייחוד הצעיר, איתמר בן־אב"י, הוא היה משתמש במילים אלה, והלשון הייתה מגוחכת. אם כי הרבה מילים שנכנסו ללשון, "עיתון" לא היו רגילים, אז לא אמרו עיתון, אבל זה נתקבל עכשיו כאילו זה משש ימי בראשית. אבל עלינו הוא היה שנוא מפני שהוא היה אנטי־ציוני, אצלו זה היה בעצם הוויכוח, ולכן לא היה מקובל עלינו. אני נפגשתי פעם ראשונה באמריקה. כשהייתי באמריקה בימי המלחמה גם כן הגיע לאמריקה. ושם מכיוון שהוא היה פליט, אני הייתי פליט, נפגשנו מפגשים לעיתים קרובות. אז כבר הוקרתי אותו, גם כאבי הלשון. וגם הוא כבר לא היה מדבר בעברית כזו. הרי כבר בימי מלחמה דיברו כבר עברית בארץ, והוא כבר הוא התרגל לדיבור המקובל. המילון זה עבודה גדולה. אומנם חלק, הכרכים האחרונים זה טורסיני ואחרים כבר עסקו בזה, בכל זאת הוא הניח את היסוד. נו, הוא הראשון שהחליט, הוא לא מדבר אלא עברית, אשתו לא ידעה אף מילה עברית, הוא דיבר איתה רק עברית עד שהיא למדה. והבן שלו היה הראשון שנולד בתוך בית עברי.	150
א' בר־אדון : כשהיית בירושלים האם גם אתה נתקלת באותם חוגים שדיברו על בן יהודקס	151
לושן [הגייה ידיית] ולגלו עליו בירושלים	152
ד' בן־גוריון : =לא, כשאני באתי לגור בירושלים, אלף תשע מאות ועשר, כשנוסדה עיתון	153

”אחדות”. אז לא טיפלנו בבן־יהודה, לא היה לנו גם מגע איתו, אף פעם לא	177
נפגשתי איתו, נפגשתי רק באמריקה. לא, אני חושב שיש לו זכות גדולה למרות	178
זה שהוא היה אנטי־ציוני ונגד פועלים, הוא כל חייו הקדיש לזה.	179
כשאנחנו דיברנו עברית בפלונסק, החלטנו לדבר עברית. ההורים לא הכירו	180
באנשי אגודה ציונית, מפני שעל פי החוק רק בן שמונה־עשרה מקבל שקל. אני	181
הייתי בן ארבע־עשרה, צמח היה בשלושה חודשים גדול ממני, פוקסיה בשלוש	182
שנים, הוא היה בן שבע־עשרה. ונסעתי לוורשה, אז היו מורשים ציונים. אבל	183
ידעתי ששם יש סופר יהודי גדול, נחום סוקולוב, אמרתי שאיכנס אליו, מן	184
הסתם דיברתי עברית, והשתוממתי שהוא מגמגם, ענה לי בעברית אבל בגמגום.	185
סופר עברי גדול כזה לא יודע לדבר עברית. ואחר כך כבר הוא דיבר עברית אבל	186
אז גמגם, לא, גמגם לא ידע.	187
א' בר־אדון : אמרו לי שאפילו ביאליק התקשה בדיבורו.	188
ד' בן־גוריון : לא, הדיבור העברי שלו היה יוצא מן הכלל. אינני יודע אם הוא דיבר באודסה	189
עברית, אבל זו הייתה לשון עשירה מאין כמוה, אני עמדתי כולי מוקסם	190
מהדיבור שלו. אם כי זה עורר קצת גיחוך, הביטוי, כי לפעמים הוא היה חצוי	191
ספרדי וחצוי אשכנזי. אבל זה דבר נפלא. לא היה כמוהו אני חושב בכל הספרות	192
העברית, בכל הדורות. אני בילדותי ידעתי את כל שיריו בעל פה. ביאליק הוא	193
היה שר הלשון, אין כמוהו בכל הספרות. הוא ידע את הלשון בכל דור ודור.	194
א' בר־אדון : אגב, בפלונסק שדיברתם עברית, כשייסדתם את האגודה הזאת, דיברתם	195
בהברה אשכנזית או הספרדית?	196
ד' בן־גוריון : שם בהברה אשכנזית אבל ליטאית, שאנחנו היינו פולנים, אבל לא בהברה	197
הפולנית, בהברה הפולנית אומרים ”אלוהיני”, אנחנו אמרנו אלוהינו	198
א' בר־אדון : =נו	199
ד' בן־גוריון : אבל זה היה אשכנזית. כשבאנו הנה התחלנו לדבר ספרדית.	200
א' בר־אדון : המעבר היה קל?	201
ד' בן־גוריון : =צמח כשחזר, הוא בא בסוף אלף תשע מאות וארבע, באמצע שש בא חזרה, אז	202
הוא דיבר ספרדית והתחלתי לדבר ספרדית. כשבאתי לארץ כבר דיברתי	203
ספרדית כי למדתי ממנו את הספרדית.	204
א' בר־אדון : האם היה נכון לומר שהמורים היו הגורמים החשובים ביותר	205
ד' בן־גוריון : =בלי ספק, בלי ספק. עם מורים היה לי עניין במושבות הגליל. שם מושבה	206
קטנה, האיש היחיד שדיבר עברית זה היה קודם כול המורה, וביתו היה מקום	207
כינוס, כל אלה שידעו עברית היו נכנסים למורה. נפגשתי עם מורה עברי	208
בסג'רה, ידעתי יש מורה עברי טוב, שכטרר, או שכטר. במסחה היה מורה עברי,	209
<ב'למה> כולם היו הם היו ידידי הפועלים. אבל עברית בסג'רה, היו אולי אחדים	210
שידעו עברית מהאיכרים, אני חושב שהיו. בין הפועלים היו אחדים שידעו.	211
בלילה הראשון לא ישנתי כל הלילה, ולמחרת הלכתי ברחוב לשמוע מה	212
מדברים הילדים, כולם דיברו יידיש בפתח תקווה, אבל הגדולים. אבל לא לימדו	213

אותנו את ההברה, לבטא, להבחין בין אל"ף ובין עי"ן, בין חי"ת ובין כ"ף, בין	214
קו"ף ובין פ"ף, זה לא לימדו אותנו. זה היה הרבה אשמת המורים הספרדים,	215
היו פה בכל זאת ספרדים, הם ידעו לבטא, אבל לא דקדקו בזה, חבל מאוד.	216
הלשון הידלדלה מאוד. זה לגמרי לשון אחרת, זה עושר יותר, גם את הדגש	217
החזק מבטאים. כמו בערבית, מוכרחים לבטא את הדגש החזק.	218
א' בר־אדון : =ודאי.	219
ד' בן־גוריון : אני רציתי שהילדים שלי ידעו לבטא, ידעתי שלי זה יהיה קשה מפני שדיברתי	220
עברית מילדותי אז כבר התרגלתי לזה. אבל המורים לימדו אותם גם כן לבטא	221
ככה. הייתי מדבר עם הילדים שלי רק עברית, והם הכריחו את אימא שלהם	222
לדעת עברית. הם דיברו עם אימא רק עברית. לא, ראיתי בעיניי איך העברית	223
נעשתה לשפה חיה.	224
א' בר־אדון : האם גם אתה עמדת קצת על היווצרות הסלנג העברי?	225
ד' בן־גוריון : לא אני לא אהבתי את זה. הייתי מאוד קנאי. עכשיו כבר מפני שאני יודע כמובן	226
הלשון שלטת, אבל הייתי מאוד קנאי לעברית.	227
א' בר־אדון : מה חלקם של היהודים המזרחיים, היהודים הספרדיים בהחייאת הדיבור	228
העברי?	229
ד' בן־גוריון : או, חלק גדול, מפני שניסינו לדבר, אם כי לא היו מעט ספרדים. הם החזיקו את	230
עצמם המיוחסים, ואנחנו ראינו בהם היהודים המיוחסים. אלה הם היהודים.	231
א' בר־אדון : אני נזכר בבעיה שאין לי פתרון לה, בעניין הרצל. הרצל לא הזכיר את הדיבור	232
העברי באף אחד מספריו.	233
ד' בן־גוריון : אני יודע, אולי, ואחר כבר הבין שליהודים זה הלשון. הוא היה מתבולל. הלוא	234
הוא גם הגיע למסקנה שיהודים צריכים להתנצר. רק עניין דרייפוס שינה את	235
דעתו. אבל הוא לא הבין ערך הלשון העברי, לא הייתה לו חינוך עברי, חינוך	236
יהודי. הוא לא הבין ערך הלשון העברית לכן ב"אלטנוילנד" כתב שיהודים	237
מדברים בכל מיני לשונות. אחר כך הוא ניסה ללמד את בנו עברית.	238
א' בר־אדון : כשאנחנו צופים לאחור אנחנו רואים שהעברית התפתחה מהר, אבל יחד עם	239
זאת הייתה תקופה של ארבעים שנה, מאלף שמונה מאות שמונים עד סוף	240
המלחמה,	241
ד' בן־גוריון : עד סוף המלחמה, מעטים, היו מעטים, מעטים מאוד	242
א' בר־אדון : = שהייתה התפתחות איטית. האם תנועת חובבי ציון והתנועה הציונית שבאה	243
אחריה, האם זו אשמת שתי התנועות האלו שלא הדגישו את ה'	244
ד' בן־גוריון : הם לא הדגישו, ורק זה "החלוץ" החיה את הלשון העברית. אומנם היישוב	245
בארץ שנשאר בארץ זה יישוב קטן, אבל כשחזרנו כבר דיברו עברית. אבל אלה	246
שבאו זה היה חלוץ שהוא למד עברית, ב"חלוץ" לימדו אותם עברית, הם באו	247
לארץ דיברו עברית. אני זוכר שהייתה פעם אחת הממשלה הרוסית נתנה רישיון	248
לעשות ועידה ציונית, זה היה במינסק. ובמרכז עמדה שאלת הקולטורה, היה	249
ויכוח על בתנועה ציונית עם הרצל, אם לעשות קולטורה או לא, הרצל היה נגד	250

כי הוא ידע שהאדוקים הם נגד זה. אצלו זה לא היה חשוב עניין עברית, כן	251
עברית, קולטורה. אחד העם דיבר על הזה, זה עמד במרכז הועידה במינסק	252
ודיבר רוסית.	253
א' בראדון : אחד העם דיבר רוסית?	254
ד' בן-גוריון : אחד העם, הנאום שהוא נשא היה רוסית. לא, הוא הלוא שלט בעברית אבל הוא	255
גם לא האמין בדיבור עברי. בארץ שינה את דעתו, כשהוא בא להתיישב בארץ	256
הוא ראה שמדברים עברית.	257
א' בראדון : כשבאת לאודסה האם ניסית גם איתם, גם עם אחד העם ועם לילינבלום לדבר	258
עברית?	259
ד' בן-גוריון : לא, את אחד העם לא פגשתי שם.	260
א' בראדון : אה, ועם לילינבלום ניסית לדבר איתו עברית?	261
ד' בן-גוריון : לא, לא דיברו.	262
א' בראדון : גם לא אוסישקין?	263
ד' בן-גוריון : לא לא.	264
א' בראדון : האם הייתה לך הזדמנות להיפגש עם מנדלי?	265
ד' בן-גוריון : לא, עם מנדלי לא נפגשתי.	266
א' בראדון : אתה יודע, ביחס למנדלי יש דעות חלוקות בדבר יחסו לישראל ולעברית.	267
ד' בן-גוריון : לא, לא היה יחס לארץ ישראל, לא, לעברית כן. נו העברית שלו נפלאה.	268
א' בראדון : לא, אבל ביחס לדיבור העברי והשאלה היא	269
ד' בן-גוריון : אה דיבור לא, אני בטוח שלא האמין בזה, הוא הרי ראה בזה משחק.	270
א' בראדון : האם היה לך מגע עם מקווה ישראל?	271
ד' בן-גוריון : לא, היה לי מגע עם המנהל של מקווה ישראל, המנהל של מקווה ישראל היה	272
המנהל של סג'רה. כשאני עבדתי בסג'רה הוא היה המנהל שם.	273
א' בראדון : מי? קראוזה?	274
א' בראדון : קראוזה כן. הוא היה נואם לפנינו, יידיש כמובן, לא ידע עברית, לא ידע לדבר	275
עברית. כשהיה מנהל במקווה ישראל הוא כבר דיבר עברית. אבל בסג'רה לא,	276
דיבר רק יידיש. היה נואם לפנינו על חקלאות ביידיש. היה יהודי טוב, עבד	277
עבודה עברית, אבל כשאמרנו לו שיש שמירה עברית הוא אומר "מה?! יישפך	278
דם" [בראדון צוחק].	279
א' בראדון : אם כן למעשה אפשר לומר שהתפתחותה העיקרית וגיבושה העיקרי של העברית	280
חלו מאז מלחמת, מסוף מלחמת העולם	281
ד' בן-גוריון : =היא באה עם העלייה השלישית. משליטי העברית כשפת עם זה היה בעלייה	282
השלישית. כל הנוער שבא ידע עברית, ל"חלוץ", ואז כבר התחילו לדבר, דיברו	283
עברית.	284
א' בראדון : כשאתה מנסה להשוות את לשונך אתה, אל לשונם	285
ד' בן-גוריון : =אני נכתב, מאמרים שאני כתבתי לפני חמישים שנה ב"אחדות", כיום לא	286
אכתוב ככה. זה הרבה מילים טרמינים ככה שונים. שאז עדיין לא הייתה לי	287

מילה מקובלת.	288
א' בר־אדון : אתה ידוע באהבתך לילדים. אתה אוהב תמיד להסתובב קצת, לשוחח עם ילדים. האם חשת באיזה שוני בין לשון ילדים בתקופה כלשהי לבין הלשון ש-	289
290	
ד' בן־גוריון : בתקופתי יש, בזמני היה לשון שונה, היום לא. הינה הילדים שלי הם, אני כמובן הייתי נוסע תמיד, הם כותבים לי מכתבים אני כותב להם, עברית כמו בימינו	291
292	
אני חושב, אין הבדל	293
א' בר־אדון : וכשאתה שומע את נכדיך מדברים עברית, האם	294
ד' בן־גוריון : זה העברית המודרנית, זה העברית של לשון ימינו. הילדים שלי לא היו מדברים בסלנג לא, הם מדברים עברית אני לא סבלתי סלנג, הרגלתי אותם שידברו עברית טובה. והבת אחת שלי היא מורה, מורה לעברית. יולדה הבת הגדולה. כן.	295
296	
א' בר־אדון : נסה להיזכר, מי מן המנהיגים של התנועה היו בלב ונפש בעד החייאתה ופיתוחה של העברית ומי היו אדישים או מתנגדים.	297
298	
ד' בן־גוריון : הפועל הצעיר היה בעד עברי אבל חבריו לא ידעו עברית. הינה ב', אלו שעבדו איתי בכינרת, אף אחד לא ידע עברית.	299
300	
א' בר־אדון : מה עם פועלי ציון?	301
ד' בן־גוריון : פועלי ציון היו מעטים שידעו עברית, היו כאלה שהיו יידישיסטים. בן־צבי דיבר עברית טובה כשבא רק בא לארץ.	302
303	
א' בר־אדון : ויצמן, מה היה יחסו של ויצמן?	304
ד' בן־גוריון : הוא לא ידע עברית. הלשון שלו לא אנגלית, לא צרפתית, ולא גרמנית. הלשון שלו הייתה יידיש. רק כשדיבר יידיש דיבר בטעם והיה תענוג לשמוע אותו, שפה עממית מאוד ככה. כל שאר הלשונות היו מלאכותיות.	305
306	
א' בר־אדון : אבל יחסו היה חיובי לעצם העברית.	307
ד' בן־גוריון : אה, כן כן, אבל הוא אהב לדבר יידיש. כן אבל הוא היה כמובן הוא היה בעד עברית. מהעסקנים הציונים הידועים הייתי נפגש, נפגשתי רק עם ז'בוטינסקי, כי היינו יחד בגדוד.	308
309	
א' בר־אדון : שהיה כמובן בעד	310
ד' בן־גוריון : = כן, הוא היה בעד עברית, כן. קנאי לעברית. העברית שלו הייתה משונה קצת,	311
312	
הוא לא ידע היטב את הלשון. הוא תרגם את ביאליק באופן נפלא, זה התרגום היחיד	313
314	
א' בר־אדון : = לאנגלית?	315
ד' בן־גוריון : לא, לרוסית. לא לאנגלית, לרוסית. זה היה תרגום נפלא. אני קראתי תרגומים של ביאליק בכמה לשונות, הוא היחיד שתרגם אותו כראוי לרוסית. זו הייתה לשונו. נו, הוא היה אומן הלשונות, הוא ידע, הוא דיבר הרבה לשונות. דיבר איטלקית, ודיבר ספרדית, ודיבר אנגלית ודיבר צרפתית. אבל לשונו הייתה רוסית. הלשון שהוא שלט בה זה הייתה רוסית. הייתה מלאכותיות בעברית שלו, לא הייתה שפה טבעית. הוא עוד לא שלט בעברית, אם כי הוא היה חסיד גדול של העברית, קנאי לעברית.	316
317	
318	
319	
320	
321	
322	
323	
324	

בשנות השלושים, אני עדיין זוכר בעצמי את המאבק עם היידיש, וחרדתי עם	325	א' בראדון :
אחרים את אותה חרדה של העברית. האם המצב היה באמת כל כך חמור,	326	
הכצקתה?	327	
לא ידעו לדבר נו, דיברו רק יידיש, לא ידעו לדבר. לא, אנשים שהיו בעד עברית,	328	ד' בן־גוריון :
למשל הפועל הצעיר, הם החליטו להחליף את היושב ראש מפני שהוא מנהל,	329	
התעקש לנהל בעברית. הם היו שם כולם הבראיסטים אבל לא ידעו עברית.	330	
האם אתה חושב שבשנות השלושים היידיש באמת היוותה סכנה כל כך גדולה	331	א' בראדון :
לעברית?	332	
בשנות השלושים כבר לא. בימיי כן, לפני המלחמה כן. עוד גם אחרי המלחמה	333	ד' בן־גוריון :
לא הייתה עוד עדיין לשונה, אם כי כבר הנוער, החלוצים באו ודיברו עברית.	334	
כשבאה העלייה הרביעית דיברו ביידיש כולם. זאת העלייה מפולניה.	335	
אבל הם לא היוו סכנה עוד ל', אמיתית	336	א' בראדון :
לא, הם לא היו יידישיסטים, אבל הם לא ידעו עברית. אבל רבים, נתרבו אלה	337	ד' בן־גוריון :
שמדברים יידיש, זו הייתה עוד סכנה. עד מלחמת העולם השנייה, עברית לא	338	
הייתה עדיין שלטת ממש. אחרי מלחמת העולם השנייה כבר השתנה המצב.	339	
	340	
אני כשהייתי בצבא התעניינתי מאוד מה כותבים חיילים. אז בתחילה היו רק	341	
עשרה אחוזים שכתבו עברית, ויש סטטיסטיקה, כל לשון שכתבו בה, היו	342	
כותבים בהרבה לשונות, אבל חלק גדול כתב ביידיש. אבל כתבו גם בלשונות	343	
אחרות, רוסית, פולנית, סרבית, ובכל הלשונות כי באו מכל העולם. במשך	344	
השנים זה נשתנה, בשנה האחרונה שעוד אני הייתי, היו תשעים אחוזים היו	345	
כותבים, המכתבים היו עברית,	346	
	347	א' בראדון : כן?
תשעים אחוזים כבר היו עברית.	348	ד' בן־גוריון :
לא, אני מאוד התעניינתי גם לימוד הלשון לחיילים. כי היו הרבה חיילים שבא	349	ד' בן־גוריון :
הנה למעלה מגיל ארבע־עשרה אז כבר לא חייבים ללכת לבית ספר, ובאו לצבא	350	
מבלי ידיעת, לכתוב או לדב', מפני שבשום לשון. אני הוצאתי פקודה שאיש כזה,	351	
ישחררו שישה חדשים מאימונים צבאיים, רק ילמדו אותם. לימדו את העברית	352	
ומינימום של בית ספר יסודי. היו מורות, בחורות שבצבא שגמרו בית ספר	353	
תיכון, והן היו המורות. לא יצא חייל מהצבא, שלא ידע עברית. וגם כן התחילו	354	
ללמד אותם, ואת המלאכה עשו חיילות, לימדו, ראיתי את זה בעיניי בירוחם,	355	
שם נשים זקנות לומדות עם חיילות צעירות לומדות עברית. למדו לכתוב,	356	
לקרוא, עשו דבר גדול כזה בדימונה, שם הייתה חבורה גדולה של חיילות שבאו	357	
לעשות את זה. עשו את זה בהצלחה גדולה.	358	